

Mr Milivoj Bešlin

Promocija zbornika „Mesta stradanja i antifašističke borbe u Beogradu 1941 – 1944.“

Novi Sad, 24. juni 2013.

Poštovani prijatelji,
velika mi je čast i odgovornost da govorim o zborniku, priručniku „Mesta stradanja i antifašističke borbe u Beogradu 1941-44.“ koji su uredili Rena Redle i dr Milovan Pisari. Posebno mi je drago što su među autorima ovog vrednog i po svemu jedinstvenog i tako originalnog i autentičnog istoriografskog ostvarenja i moji prijatelji Petar Atanacković, sa kojim drugujem blizu dve decenije, zatim i dr Olga Manojlović Pintar i Milan Radanović.

Zbog čega je ovaj zbornik toliko potreban našem društvu, ali i ovdašnjoj istoriografiji? On govori o antifašizmu i otporu – moralnim izborima i izazovima pred kojima su se svet ali i svaki pojedinac nalazili u prvoj polovini XX veka. Današnji svet je drugačiji. Srpsko društvo kao i najveći deo Evrope nerado pominje antifašizam – „nemoderno“ je sećati se epohe kada su ključne tačke u vrednovanju bile s one strane materijalnog i kada su principi humanizma, pravde i solidarnosti smatrani vrlinama, a ne tek floskulama, kojima se opisuje neko prošlo vreme. „Nemoderno“ je sećati se antifašizma jer on tako nezgodno podseća na levicu – ne ovu danas dominantnu koja je spremna da modifikuje i popravlja neoliberalni koncept svojim pokušajima humanizacije, a da pri tome i sama zna da se nešto što je po svojoj suštini nehumano i što i samog čoveka dehumanizuje ne može popraviti, već o levici tridesetih i četrdesetih godina prošlog veka, koja je bila spremna da da ono najvrednije – ljudski život u borbi za bolji i pravedniji svet i društvo. I nemojmo se zavaravati i podlegati danas sveprisutnim narativima delegitimizacije levice – ta borbena i idealistička levica JESTE napravila bolji svet i samo je levica koja je dovela u pitanje kapitalistički sistem, pokušala da mu ponudi alternativu bila u stanju ne samo da humanizuje, emancipuje i dekolonizuje gotovo čitav svet – već je upravo ta levica humanizovala i sam kapitalizam, koji je morao u borbi sa socijalističkim konceptom da pokaže i svoje ljudsko lice, koje mi već blizu tri decenije od nastupa *reganizma* i *tačerizma*

nismo videli. O tom antifašizmu i takvoj levici mi danas govorimo. Kao sećanje na njihova stradanja, ali i podvige je nastao i ovaj zbornik.

Kada sam rekao potreban našem društvu, mislim na činjenicu da je ovo društvo u kome se legalizovao stav da se istorija izglasava u skupštini, da najviše zakonodavno telo propisuje i oktroiše istorijske *istine*. Višestruke su veze između političke legitimnosti i kulture sećanja. Ratna politika srpskog nacionalizma je kao svoju osnovu još od kraja osamdesetih godina XX veka uzimala nacionalnu homogenizaciju, a njena temeljna pretpostavka je bio narativ o tzv. nacionalnom pomirenju protagonista sukoba u Drugom svetskom ratu – ideji koju je prvi izneo emigrantski ljotičevski pisac Stanislav Krakov u romanu-apologiji o Milanu Nediću. *Nacionalno pomirenje* je kao svoju osnovu imalo diskreditaciju i devastaciju nadnacionalnog i kosmopolitskog nasleđa socijalističke Jugoslavije, a pokazalo se neostvarivo bez političke rehabilitacije celokupnog kvislinštva, interpretiranog kao „nacionalne snage“. Rečju, *nacionalno pomirenje* u cilju homogenizacije neostvarivo je bilo bez radikalne revizije i reinterpretacije prošlosti. Nije se taj pokušaj srpskog *nacionalnog pomirenja* na anti-antifašističkoj poziciji razlikovao od sličnih pokušaja nacionalističke ideologije drugde u istočnoj Evropi. *Nacionalno pomirenje* zajedničkim sahranjivanjem poginulih fašista i antifašista, kao pokušaj ukidanja ideološke pluralnosti u društvu u cilju normalizacije fašizma i zatiranja antifašističke levice, originalna je zamisao španskog diktatora Fransiska Franka, memorijalizovana kroz izgradnju monumentalne *Doline palih*, na obroncima Gvadarame.

Od književnih, preko paraistoriografskih do političkih i publicističkih interpretacija, slika Drugog svetskog rata i socijalističke Jugoslavije kao neponovljivog emancipatorskog i modernizacijskog projekta izmenjena je do neprepoznavanja. A onda je trend institucionalizovane selektivne politike sećanja počela najdirektnije da utvrđuje svojom zakonodavno-legislativnom i pravosudnom praksom država od 2004. Utemeljenje i etabliranje revizionističke politike u Srbiji vođene ideološkim načelima vladajućeg nacionalističkog i tranziciono-kapitalističkog poretka izvršeno je putem nekoliko zakonskih akata, izglasanih u Skupštini Srbije. U ime demagoški proklamovane „svetlije, evropske perspektive“, a u cilju ideološkog imperativa „nacionalnog pomirenja“ kojeg nema bez normalizovanja i ekskulpiranja poraženih kolaborantskih formacija, najviše zakonodavno i predstavničko telo u Srbiji je 2004. usvojilo Zakon u javnosti

prozvan *Zakonom o izjednačavanju četnika i partizana*. Njime je *lege artis* omogućeno ne samo izjednačavanje prava nosilaca *Partizanske* i novoustanovljene *Ravnogorske spomenice*, već i konačno političko rehabilitovanje četničkog pokreta. Sledeći zakonodavni akt, kojim se dekretirala nova slika prošlosti, Skupština Srbije je usvojila 2006. a reč je o *Zakonu o rehabilitaciji*. Za historiografiju je on važan kao još jedan vid oktroisanja istorijske istine i dogovorne relativizacije prošlosti, možda najbolje sažete u stavovima tadašnjeg visokog službenika Vlade Srbije, Slobodana Homena o tome da je u Srbiji tokom Drugog svetskog rata bilo dva antifašistička pokreta i da su svi vršili zločine. Sledeći *Zakon o rehabilitaciji*, prešlo se na sledeći stupanj državno inspirisanog revizionizma, dekretiranje sudske istine o pojedinim istorijskim događajima, ličnostima i procesima. Tokom rehabilitacije Draže Mihailovića, koja je još u toku i sudskim rešenjima o rehabilitacijama kneza Pavla Karađorđevića, Dragiše Cvetkovića, Momčila Jankovića, itd. napisana je čitava pseudoistorija jugoslovenske države i društva u XX veku. Uz zakonodavnu i sudsku i izvršna grana vlasti je dala svoj doprinos provođenju revizionističke politike u Srbiji, pre svega kroz formiranje specijalne državne komisije za traženje posmrtnih ostataka Draže Mihailovića i osnivanjem *Državna komisije za tajne grobnice pobijenih od 12. septembra 1944*. Nastavak ovog niza institucionalizovanog beščašća desio se u petak, kada nas je Skupština Srbije iznenadila, jer se na dnevnom redu po hitnom postupku izjašnjava o stvarima koje su se desile pre 70 godine. I šta nam kažu najnovije novosti iz prošlosti, da se poslužim formulacijama mojih beogradskih koleginica? Ukratko, partizani su, ničim izazvani, primenili kolektivnu odmazdu prema mađarskom stanovništvu Vojvodine, samo zato što je bilo mađarsko. Deklaracijom se vrši teška i nedvosmislena kriminalizacija jugoslovenskog antifašističkog i Narodnooslobodilačkog pokreta. I sve to u bezmalo konsenzualno usvojenom aktu koju je podneo SVM, a pisci ili inspiratori su, opravdano sumnjam, izvan granica ove zemlje.

Uprkos svih faktora koji idu u prilog relativizaciji pojma istorijske istine, nacional-revizionističkim ali postmodernističkim izazovima sa kojima se struka suočava, stajne tačke zanata istoričara su nesporne. Historiografija se ne može smatrati naučnom disciplinom, ako ne počiva na izvorima, što znači da je istoričar u svom radu ograničen najmanje dvema determinantama – istorijskim izvorima i iz njih proisteklim činjenicama. Autori ovog zbornika, uprkos maštovitosti pristupa i kreativnosti prezentacije uglavnom poznatih činjenica, izuzetnoj i kod nas tako retkoj empatiji prema žrtvama fašizma, vrlo su se skrupulozno i racionalno držali

rezultata rada generacija jugoslovenskih ali i svetskih istoričara. Zato je ovaj zbornik pouzdan, zanimljiv, informativan, ali iznad svega važan i potreban u budućim bitkama za politiku sećanja, jer kako reče Orvel „ko kontroliše prošlost kontroliše sadašnjost, ko kontroliše sadašnjost, kontroliše budućnost“. Uprkos mnogo puta po medijima izgovorenih istorijskih neistina, kao i skupštinskih odluka izglasavanih sa idejom da se beskrupuloznom političkom trgovinom napravi dogovorna slika istorije, koju će svojim politički i ideološki motivisanim presudama i falsifikovanim obrazloženjima da utemelji domaće sudstvo – istorija Drugog svetskog rata se ničim ne može menjati sedam decenija posle njegovog završetka, jer kako je još Kant upozorio, ne može se ništa učiniti da se izmeni ono što je bilo. Protagonisti istorijskog revizionizma svojim odlukama *pišu* istoriju, ali sopstvenu, ostavljajući budućim istoričarima napismeno dokaze o svom radu, svojoj ideologiji i svom intelektualnom i profesionalnom poštenju. Saznanje o prošlosti se menja, ali ne i ona sama, međutim, i to saznanje se može menjati samo uz uvažavanje metodoloških okvira zanata istoričara, držeći se činjenica i izvora. Odbacivanjem moralne idiotije (da se poslužim Frojdovom formulacijom) i recidiva revizionističke politike u kojoj je ogrezao jedan deo srpske akademske i ideološki nacionalističke historiografije, ovaj zbornik pokazuje da istoriju ne pišu ni sudije, još manje političari ili novinari, kao što je neće napisati ni današnji protagonisti dominantne i sveprožimajuće nacionalističke ideologije, koja bi svoje ideološke pretke i uzore, vojne i moralne gubitnike, da po svaku cenu upiše u redove bilo antifašista bilo žrtava. Autori ovog zbornika svedoče da profesionalizam u struci, humanizam i empatija u pristupu surovim ratnim temama, kreativnost u prezentiranju činjenica i izvora, što je sve skupa rezultiralo kod nas posve jedinstvenim, vizuelno modernim i sadržinski kvalitetnim ostvarenjem – predstavljaju dosegnute vrline, ali i uzore u vremenu koje dolazi.